

Okuma Kültürü Edinme Sürecinde “İlkokul Dönemi (6-10Yaş)”*

A.Özgül İNCE SAMUR**

(Başvuru tarihi Ekim 27, 2015 – Kabul tarihi Mart 6, 2017)

ÖZ: Okuma kültürü, bireyin düşünme, eleştirme ve üretme süreçlerini yapılandıran en temel değişkendir. Bu bağlamda bu çalışmada, okuma kültürü edinme sürecini kuramsal olarak belirlemek ve bu süreçte ilkokul dönemini (6-10 yaş), çocukların yaş, gelişim özellikleri ve çocuk edebiyatı çerçevesinde ortaya koymak amaçlanmıştır. Tarama modelinde gerçekleştirilen çalışma, çocuğun yaş ve gelişim özellikleri ile çocuk edebiyatı paydasında yapılandırılmıştır. Bu bağlamda sonuç olarak, gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de okumayı geliştirmeye yönelik kurum ve kuruluşların niceliği ve niteliği arttıkça, bireysel ve toplumsal düzlemde okuma kültürünün de gelişeceği düşünülmektedir. En özlü belirlemeyle, okuma kültürü edindirme, devlet politikası ekseninde ele alınıp, uzmanlar, çocuklar ve aileler paydasında oluşturulacak uygulamalar çerçevesinde uzun bir süreçte yapılandırılması gereken bir sistemler bütünüdür.

Anahtar sözcükler: Okuma alışkanlığı, okuma kültürü, çocuk edebiyatı, çocuk kitapları.

* İnce Samur, A. Özgül (2014) “Bireye Okuma Kültürü Edindirme İzlenesi (0-14 Yaş)” adlı doktora tezinden üretilmiştir. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

** Yrd. Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, Ereğli Eğitim Fakültesi, Zonguldak/Ereğli-Türkiye, e-posta: ozgulince7@gmail.com

Orcid Number: 0000-0002-7574-0623

“Primary School Period (6-10 Ages)” Through the Process of Acquiring the Reading Culture*

A.Özgül İNCE SAMUR**

(Received October 27, 2015 – Approved March 6, 2017)

ABSTRACT: Reading culture is the most basic variable that forms an individual’s thinking, criticizing and producing processes. In this respect, in this study it is aimed to determine the process of acquiring reading culture theoretically, and in this processes to present within the frames of age and development characteristics and children’s literature of children at the primary school periods (6-10 ages). The study is carried out by using survey model and it is structured on the ground of a child’s age and development characteristics and children’s literature. Within this respect, as a result, it is considered that when the quality and quantity of institutions and establishments for developing reading increase, reading culture will also increase on the individualistic and social ground in our country like in many developed countries. With the briefest definition, acquiring reading culture is the sum of systems that should be approached with state policies and structured in a long period within the practices based on the ground of specialists, children and families.

Keywords: Reading habit, reading culture, children’s literature, children’s books.

* İnce Samur, A. Özgül (2014) This article is produced from the doctoral dissertation named “The Schedule Of Acquiring Reading Culture To Individuals (0-14 ages). Ankara University, Institute of Educational Sciences.

** Asst. Prof., Bülent Ecevit University, Faculty of Educational, Zonguldak/Ereğli- Turkey.
e-mail: ozgulince7@gmail.com

Orcid Number: 0000-0002-7574-0623

SUMMARY

Purpose and Significance: To be able to fulfill the necessities of being a modern society is directly connected with growing individuals who think and question. In order to reach this goal, one should convert his reading ability from an interest level into a life style and should internalize his reading act as a pleasure and necessity. In this respect, the goal of this study is to determine the theoretical frame of reading culture. Reading culture has been a recent concept within literature in Turkey. Accordingly, defining this concept and drawing a theoretical frame is the first and main step for the process of acquiring a reading culture to individuals.

Reading culture is the most basic variable that forms an individual's thinking, criticizing and producing processes. In this respect, in this study it is aimed to determine the process of acquiring reading culture theoretically, and in this processes to present within the frames of age and development characteristics and children's literature of children at the primary school periods (6-10 ages).

Method: The study is carried out by using survey model and it is structured on the ground of a child's age and development characteristics and children's literature. The study is consisted of five sections. 1st Section "Introduction", 2nd Section "Method", 3rd Section "Findings", 4th Section "Results and Recommendations", 5th is consisted of "References".

In this respect, there are two phases of acquiring a reading culture in this study and these are "Primary School period": 6-8 ages: Acquiring Literacy Skills to Children, 8-10 ages: Acquiring a Reading Habit to Children.

Results and Conclusions: Within this respect, as a result, it is considered that when the quality and quantity of institutions and establishments for developing reading increase, reading culture will also increase on the individualistic and social ground in our country like in many developed countries. In another word, it should be considered that creating the conceptual process of "Reading Culture" and including it in practice as a variable of education system is a vital process affecting individualistic and social ground. With the briefest definition, acquiring reading culture is the sum of systems that should be approached with state policies and structured in a long period within the practices based on the ground of specialists, children and families. Along with this, there are various recommendations which would contribute to a child's acquiring reading culture within the results of the study.

1. GİRİŞ

Demokratik ve çağdaş toplum olmanın en önemli değişkenlerinden biri bireylerin okuma kültürü edinmesidir. Okuma kültürü, erken çocukluktan başlayarak duyarlı ve bilinçli çabalarla edinilmesi gereken yaşamsal bir süreçtir. Bu bağlamda okuma kültürü edinme, bireyin; estetik duyarlılıkla oluşturulmuş yazılı ve görsel kültür ürünleriyle buluşması, başka bir söyleyişle okuma eylemini yaşam biçimi olarak içselleştirmesiyle ilişkili bir süreçtir.

Türkiye’de okuma kültürüne ilişkin MEB Öğretmen Yetiştirme Genel Müdürlüğü’nün 2004 yılında düzenlediği, “Okuma Kültürü ve Okullarda Uygulama Sorunları Toplantısı”, 2008 yılında Eğitim Sen Ankara Şubeleri ve Türkiye Yazarlar Sendikası Ankara Temsilciği tarafından düzenlenen “Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu”, Kültür Bakanlığı’nın 2011’de düzenlediği “Türkiye Okuma Kültürü Haritası”, kavramın anlaşılmasına ve birçok yönden ele alınmasına yönelik önemli çalışmalarlardır.

Okuma kültürü edinme, birbiri ardına yapılan bir süreçtir. Bu süreçlerin her yaş döneminde etkili yapılandırılması, çocuğun okuma kültürü edinmesinde kritik basamaklardır. Sever (2007:108)’in belirlemesiyle okuma kültürü, “Yazılı kültür ürünlerinin dünyasıyla tanışmış; tanıştığı bu dünyanın kendine sunduğu iletileri paylaşma, sınaama, sorgulama yeterliğine ulaşmış; bunların sunduğu olanaklarla yaşamayı alışkanlık haline getirmiş bireylerin edinmiş olduğu” davranışlar bütünüdür. Yılmaz (2009:134)’a göre, okuma kültürü, “Bir bireyin, bir toplumsal grubun ya da bir toplumun okuma eylemi ile ilişkilerinin düzeyi ve niteliği anlamına gelir. Bir başka deyişle, okuma kültürü, sözü edilen birey, grup ya da topluma ait yaşam biçiminin ‘okuma’ alanına yansıyan bölümüdür. Kısaca, okuma kültürü, okuma eylemine ilişkin bireysel ve toplumsal yaşama biçimidir”. En özlü belirlemeyle okuma kültürü bireysel ve toplumsal düzlemde anlam çerçevesinin oluşturulması gereken bir kavramdır.

En özlü belirlemeyle “Okuma Kültürü” okumanın eleştirel paydada yapılandırılması ve bu eylemin bireysel olmaktan çıkarılıp toplumsal düzlemde sistemli bir yapıya dönüştürülmesi sürecidir. Bu doğrultuda en etkili araç, nitelikli çocuk kitaplarıdır. Çocuğun erken dönemden başlayarak duyu algılarını geliştiren çocuk edebiyatının etkili bir uyarıcı olan çocuk kitaplarıyla tanışması, okuma eylemini yaşamının temel bir gereksinmesi olarak içselleştirmesine olanak tanır.

Kitaplarla tanışma, okuma sevgisi ve alışkanlığı kazanma, özellikle bireyin doğduğu andan başlayarak ergenliğe uzanan süreçte yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu dönemde çocukların dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişimleri üzerinde durulmalıdır. Sever (2010:24), bu konuya dikkat çeker:

Çocuğun okuma kültürü edinme süreci ardışık bir süreçtir; birbirine bağımlı ve birbirini bütünleyen becerilerin kazanılmasını gerekli kılar. Aşamalı bir sıra izleyen bu sürecin ilk basamağı (becerisi), “dinleme alışkanlığı” edinmedir. Bu alışkanlığın ardından, “okuma yazma becerisi” edinilir. Bu beceriyi de “okuma alışkanlığı becerisi”, “eleştirel okuma becerisi” ve “evrensel okur-yazarlık becerisi” izler. Bu bağlamda, bireyin erken çocukluktan başlayarak nitelikli kitaplarla etkileşime ve iletişime geçmesine olanak sağlanması, bireylerin okuma kültürü edinmesinde temel önceliklerdir.

Bu bağlamda bu çalışmada okuma kültürünün anlam çerçevesini ve okuma kültürü edinme sürecinde önemli bir yere sahip olan ilkökul dönemini (6-10 yaş) çocukların yaş, gelişim özellikleri ve çocuk edebiyatı çerçevesinde ortaya koymak çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

1.1.Amaç

Bu çalışmanın amacı, okuma kültürü kavramını belirlemek; çocuğa doğduğu andan başlayarak okuma kültürü edinmenin önemini vurgulamak ve okuma kültürü edinme sürecinde 6-10 yaş arasını ele alan bir çalışma ortaya koymaktır.

1.2.Önem

Sözü edilen amaç çerçevesinde bu çalışma, bireye okuma kültürü edindirmeyi ulusal ve evrensel düzlemde önemli kılmaktadır. En özlü belirlemeyle bu çalışma, okuma kültürü kavramının anlam çerçevesini oluşturması, okuma kültürü edinme sürecinde 6-10 yaş dönemi çocuklarının yaş, gelişim özellikleri ve çocuk edebiyatı paydasında ele alınması; aileler, öğretmenler ve çocuklar için önemli bir kılavuz niteliği taşıması bakımından önemlidir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde yöntem başlığı çerçevesinde, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve verilerin çözümlenmesi/ yorumlanması açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012:77)”.

2.2. Verilerin Toplanması

Çalışmaya ilişkin veriler, belgesel tarama ile gerçekleştirilmiştir. “Belgesel tarama, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar” (Karasar, 2012:183). Bu çerçevede alanyazına ilişkin kaynaklar (makaleler, kitaplar, tezler vs.) taranarak çalışmanın ilgili bölümlerinde kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Çözümlemesi/ Yorumlanması

Bu çalışma, 0-14 yaş arası dönem çerçevesinde yapılandırılan “Bireylere Okuma Kültürü Edindirme İzlenesi” adlı doktora tezinin bir bölümü olan 6-10 yaş arası “ilkokul dönemi”ni ele almıştır. 6-10 yaş döneminde ele alınan alt amaçlar doğrultusunda oluşturulan sorulara yanıt aranmıştır. Bu sorular her evrede, kitapların taşınması gereken özellikler; dilsel, bilişsel, kişilik ve toplumsal gelişimler açısından kitapların taşınması gereken özellikler; hangi kitaplardan nasıl yararlanılması gerektiği başlıkları temelinde oluşturulmuştur. Başka bir söyleyişle, okuma kültürü edinme sürecinin ikinci basamağında yer alan “6-10 yaş” dönemi ele alınmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, okuma kültürü edinme sürecinin ikinci basamağı olan ilkokul dönemi/ 6-10 yaş süreci ele alınmıştır.

6-8 yaş: BİREYE OKUMA YAZMA BECERİSİNİN KAZANDIRILMASI

1. 6-8 Yaş Dönemindeki Çocuklara Okuma Yazma Becerisi Kazandırmak için Kitaplar Hangi Özellikleri Taşımalıdır?

6-8 yaş, çocukların okuma kültürü edinmelerinde en belirleyici dönemlerden biridir. Çünkü bu dönemde okuma yazma becerisi edinen çocuk, bulunduğu metinle kendisine yeni bir yaşam alanı yaratır. Yetişkinlerden bağımsız olarak başarıya duygusunu, özgürlüğünü tadan çocuk, bir bakıma kendini gerçekleştirme sürecinde kitapla özel bir bağ kurar. Bu dönem aynı zamanda çocuğun okula başladığı ilk yıllardır. Çocukluktan çıkıp ergenliğe adım atılır. Sever (2007)’in belirttiği gibi, okul çağı olarak da adlandırılanbu dönem, yaşamda çocukluktan ergenliğe geçiş evresidir. Bu dönemde, devinişsel (psikomotor) beceriler gelişimini sürdürür. Dil, ilk çocukluk (2-6 yaş) yıllarındaki gibi hızlı bir değişim geçirmemesine karşın, iletişim kurmada kendiliğindenlik, daha geniş bir sözcük dağarcığı ve etkili bir söyleyiş (telaffuz) becerisi dikkat çeker. Başka bir söyleyişle, çocuğun gelişimi her

alandan ilerleme göstermeye başlar. Özellikle dilsel ve bilişsel becerilerde anlamlı bir gelişme gözlenir.

Bu dönemde, okulöncesi döneme oranla her iki cinsten de gelişme gözlenir. İlkokulun ilk üç yılında özellikle erkek çocukların ince motor kaslarının koordinasyonunda sorunları vardır. Bu nedenle çok uzun süre kalem tutma ve küçük puntolarla yazmayı gerektiren ödev ve okul çalışmaları, çocuğun okula karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine neden olabilir (Bilgin, 2012:68). Bu noktada ailenin ve öğretmenlerin çocuğa duyarlı yaklaşımları önemlidir.

Sözcük dağarcığının artması ve kavramsal gelişimle birlikte okuma ilgisi, bilinçli bir okur olma yolunda yapılandırılır. Bu amaçla bu dönemde çocuklara seslenen kitapların taşınması gereken en temel özelliklerden biri de Sever vd. (2007:16)'ne göre, “yazınsallığı” olmalı; yapıta verilmek istenen duygu ve düşünceler çocuğa sezdirilmelidir. Başka bir söyleyişle, iletiler doğrudan, ders verircesine aktarılmamalı; çocukların duygu ve düşünce yeterliklerini kullanarak okuma eylemine katılması, metnin anlamının oluşmasına katkı sağlaması beklenmelidir.

Bilinçli bir okur olma yolunda ilk adımların atıldığı bu dönemde, çocukların doğru yaklaşımlarla yönlendirilmesi, nitelikli yazınsal/ öğretici ürünlerle buluşmasına bağlıdır. 4-6 yaş döneminde kendine ait kitaplığı ya da küçük kitap rafı bulunan çocuğun, bu dönemde de kitaplarla olan iletişimine hız kazandırılmalıdır. Ayrıca okula başlayan çocuğun arkadaşlarına örnek olması, öte yandan onlarla özdeşim kurması adına düzenli aralıklarla çeşitli konuları içeren kitaplarla buluşturulması sağlanmalıdır. Okudukları kitaplarla anadilinin anlatım gücünü duyumsayabilmeli ve her okuma onları yeni bir kitabın *istekli okuru* kılmalıdır. Bu bağlamda ilkokul 1, 2 ve 3. sınıfta 12 puntodan büyük, 4. ve 5. sınıflarda 10 puntoluk harflerden oluşan (Sever, 1995:15), resimli öykü ve masal kitapları, şiirler, tekerlemeler, bilmeceler ve sayımacalar, ilginç karikatürler, tiyatro yapıtları bu dönem çocukları için uygun uyaranlardır.

1.1. 6-8 yaş dönemindeki çocukların *dil gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşınmalıdır?

Dilsel gelişimle birlikte kitap okuma, okuduğundan yeni anlamlar çıkararak bunları yazılı olarak ifade etme bireyin dilsel gelişiminde temel basamaklardır. Sever vd. (2011:11)'ne göre, anadili öğretimi, ilkokul süreciyle başlayan ve okul türü öğrenmede bütün derslerin başarısını etkileyen bir süreçtir. Dört temel dil becerisi, birbirini bütünleyen bir anlayışla uygulanmalı ve ilkokul birinci sınıftan başlayarak öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun bir anlayışla sürdürülmedir. Uygulamalarda, öğretimin

temel gereçleri olan öğretici ve yazınsal nitelikli metinler kullanılmalıdır. Çocukların ilgi, gereksinim ve dil evrenine uygun, Türkçenin anlatım olanaklarının yansıtıldığı metinlerle hem dilsel becerilerin geliştirilmesi hem de anadilinin kurallarının sezdirilmesi sağlanır. Bu bağlamda anadili öğretiminde sorumluluk alan eğitimcilere, önemli görevler düşmektedir.

Bu dönemde çocukta sözcük dağarcığının gelişmesiyle birlikte kavram gelişimi de artar. Bu çerçevede kavram, bir uyarıcı durumun ya da nesnenin belirli özelliklerinin soyutlanması olarak tanımlanabilir. Düşünme ise bir problem çözme sürecidir. Bu amaçla belirli kavramları simgeleyen sözcükler kullanılır. Başka bir anlatımla düşünme, sembolik araçlar olan sözcüklerin belli bir amaca yönelik kurulumunu tanımlar (Aydın, 2008:131,135). En genel belirlemeyle, birey kavramlar aracılığıyla düşünür, düşünme yetisinin olgunlaşmasıyla da problem çözme becerisi gelişir. Bu süreç, çocuğun yaş, gelişim özelliklerine ve deneyimlerine bağlı olarak çocuk kitapları aracılığıyla çocuğun duyarlılığını devindirecek en üst düzeyde kullanmasına yardımcı olur. Öte yandan, çocukların anlama yeterlikleri dili kullanma yetilerinden daha fazladır. İfade etme becerileri süreçle birlikte gelişme gösterir (Kiefer, 2010:40). Başka bir söyleyişle, sözcüklerle anlatılamayanı da bellekte canlandıran görsel metinler (resimler), çocuğun zihinsel gelişiminde önemlidir.

Bu dönemde sözcük dağarcığının artması ve okuma-yazma becerisinin edinilmesiyle çocuklar, günlük yaşamda kullanılması gereken sözcüklerin önemli bir bölümünü de öğrenmiş olurlar. Ayrıca bu sözcüklere, değişik bilgi dallarına ait yeni sözcük ve terimler eklerler. İlkokul döneminde sözcük dağarcığını geliştirmenin birçok yolu vardır. Özellikle Türkçe derslerinde uygulanan, okuma, yazma, konuşma ve diğer etkinliklerle öğrenciler bildikleri sözcüklerin anlamını pekiştirirken, duygu ve düşüncelerini açıklama, kendilerini ifade etme konularında giderek daha başarılı olurlar. Öte yandan metin incelemesi, dilbilgisi ve yazma çalışmaları sırasında, gerçek ve deyişmeceli (mecazî) anlamlı sözcükler, eş anlamlı, karşıt anlamlı sözcükler ile sesteş sözcükler, deyim ve terimlerin kullanılışı üzerinde de durulmalıdır (Küçükkaragöz, 2012:111). Bu bağlamda, dilin anlatım olanaklarının kullanıldığı öykü, şiir, tekerleme, bilmece kitapları ve yaşa uygun karikatürler, tiyatro yapıtları çocuğun dilsel becerilerinin gelişmesine yardımcı olur.

1.2. 6-8 yaş dönemindeki çocukların *bilişsel gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır?

Piaget tarafından “Somut İşlemler Dönemi” olarak adlandırılan bu süreç genel olarak 7 ile 11 yaş arasını kapsar. Bu dönemde çocuklar temel düzeyde mantık yürütmeye ve problem çözmeye başlarlar. Öte yandan yakın ilişkiler

kurmaya ve zamanı da genel olarak anlamaya başlarlar. Bu yaşlarda gelişen bilişsel algılarıyla toplumdaki yerlerini de algılama ve kişilerarası ilişkileri çözümlenmeye yönelik girişimlerde bulunurlar. Bu bağlamda öyküler, kısa romanlar ya da kitaptan bir bölüm çocuklar için uygundur. Tarihi kurmaca kitaplar da çocuğun ilgisini çekmeye başlar (Russel, 2009:32-33). Bilişsel gelişim biliş, sınıflama, birleştirme gibi çocuğun okuma eylemine dönük, zihinsel süreçlerin yapılandırılmasını kapsadığı için de önemlidir.

Piaget, çocukların yetişkinlerden dünyayı farklı algıladıklarını ve bu nedenle farklı düşündüklerini savunur. Bu doğrultuda Piaget, öğretmenin, öğrenci merkezli anlayışı benimseyip çocuğu, edilgen değil etkin bir konuma getirmesi üzerinde durur (Smith vd., 2005:413). En genel anlamda, etkin öğrenme yoluyla çocuğun öğrenme ortamında dilsel ve bilişsel gelişimlerini devindirmek esas olmalıdır.

Çocukların okuma ve yazma becerilerini edinmeye başlamaları, yaşamı anlamaya dayalı istek ve heyecanlarını da devindirir. Düzeylerine uygun yazılı bir metni okumaları, onlara yeni yeteneklerini tanıtan yaşama dönük önemli dönütlerdir. Öte yandan okulöncesi döneme göre dikkat süreleri de uzamaya başlar. Bu bağlamda beş dakikalık, çocuğa göre olan bir öyküyü dikkatle dinler; yazma becerisi edindiklerinde de kısa öyküler yazma isteği duymaya başlarlar. 6-8 yaş, çocuk-kitap ilişkisinin süreklilik kazanması için önemli bir evredir (Sever, 2010:52). Nitelikli metinler aracılığıyla çocuklar, dilsel ve bilişsel gelişimin ilk evresi olan okuma ve yazma becerilerini kullanma olanakları bulur. Böylece okuma ve yazma aracılığıyla çocuğun yaşama dönük algısı gelişirken, bir yandan da içsel olarak kendini tanımaya başlar. Dil aracılığıyla yaşamı anlama ve kendilerini anlatma olanağı bulurlar. "Dil hem sosyal bir varlık olmamızın bir sonucu hem de aracıdır. Aynı ifade genel sembol ve işaret kullanımı için de geçerlidir. Yani iletişim kurma ve iletişim kurmaya araç oluşturan semboller (dil ya da dil dışı semboller) hem sosyal bir varlık olmanın bir gereği hem de sosyal bir varlık olmanın sonucudur. Bireyin gelişiminde de dil hem bilişsel gelişimin bir aracı hem de bir sonucudur" (Keklik, 2011:85).

Bu evrede çocuklar hızlı bir bilişsel gelişme gösterirler. Tüm dünyada çocukların somut işlemler döneminde okula başlamaları bir rastlantı değildir. Bu dönemde, bazı işlemleri zihinsel olarak yapabilecek durumdadırlar. Örneğin, "-Benim beş, senin dört portakalın var. İkimizin portakallarını bir araya getirdiğimizde kaç portakal eder?" diye sorduğumuzda bu problemi zihinsel olarak çözebilirler (Senemoğlu, 2005:47). Bilişsel olarak yetkinleşmeye başlayan çocuk, düşünme ve sorun çözme süreçlerini de devindirmeye başlar. Öte yandan, nesnelere konumlarının ya da fiziksel yapılarındaki değişimlerin miktar, kütle, ağırlık, sayı gibi özelliklerde

değişme yaratmadığını anlarlar. Başka bir anlatımla, tersine dönebilirlik ve korunum kavramlarını edinirler. Buna göre algılanan görüntülerin yanıltıcı olabileceğinin bilinciyle, gerçeği değişik açılardan sınavarak anlamaya çalışırlar. En genel belirlemeyle, çocuk bu dönemde somut problemler çözebilir, olayların, nesnelere birden fazla yön-özelliğini düşünmeye başlar. Öte yandan uzak geleceğe ilişkin ya da varsayımsal olarak akıl yürütemezler. (Aydın, 2008:47; Keklik, 2011:70).

Bu dönemde, okuma-yazma becerisinin de kazanılmasıyla bilişsel olarak daha etkin hale gelen çocuk, okuduğu kitaplarla ilgili yorum yapma, yeni düşünceler üretme gibi zihinsel süreçlere girer. Bu süreçte çocuğun anlama, anlatma, eleştirme gibi üst düzey düşünme becerilerini devindirecek kitaplarla buluşması sağlanmalıdır. Bu kitaplar, çocuğun okuma alışkanlığı kazanmasındaki temel basamaklardır. Özlü bir belirlemeyle, bu evrede, çocuklara nicelik ve nitelik bildiren kavramları, bir öykü kurgusu içinde kavratacak resimli kitaplar okunmalı; oyun etkinliklerinde, benzer davranışların kazandırılmasına katkı sağlayacak sayımacalar söylenmeli, bilmece sorulmalı ve tüm bunlar günlük yaşamının içine ortak edilmelidir. Böylelikle, günlük yaşamındaki temel gereksinmelere karşı bilgi edinen çocuk, bu bilgileri kullanma ve uygulama olanağı bulur. Bir yandan sözcük dağarcığı gelişen, bir yandan da bilişsel yetilerini etkin olarak kullanmaya başlayan çocuk için okuma eylemi, önemli bir süreç olmaya başlar. Bu bağlamda bu dönemde sözü geçen bilişsel gelişimi devindiren kitaplarla, çocuğun buluşturulmasına dönük eylemlerin yaşama geçirilmesi gerekir.

1.3. 6-8 yaş dönemindeki çocukların *kişilik gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır?

6-12 yaşlar arasındaki çocukların ilgileri, oyundan çok akademik ve sosyal konular üzerinde yoğunlaşır. Bu dönemde çocuk, sosyal ve akademik yönlerden kendi durumunu arkadaşlarıyla kıyaslayarak doyum sağlamak ister. Bu çerçevede gerek ailenin gerekse öğretmenlerin çocuğun başarılı olma gereksinimine doğru dönütler vermeleri önemlidir. Bu süreçte çocuk, özellikle çevresi tarafından onaylanma ve takdir edilme eğilimindedir. Ancak çocuklardan yetenekleri üzerinde başarı isteminde bulunmak, onların başarıya karşı yetersizlik durumu yaşamalarına neden olabilir (Can, 2012:138). Bu doğrultuda çocuklara yetenekleri ölçüsünde sorumluluklar vererek, onları cesaretlendirmek ve böylece kendilerini başarılı bireyler olarak algılamalarına yardımcı olmak, bu dönemdeki kişilik gelişiminde temel karmaşanın çözümlenmesi bağlamında önemlidir.

Kişilik, toplumun kültürel yapısı ve bireyin içsel dünyasının ortak paydada buluşmasıyla gelişen bir süreçtir. Bu süreçte çocuğun gelişimi, sosyal

etkileşimleri ve kültürel değişkenleri içselleştirmesine bağlıdır. Bu çerçevede çocuğun kişilik gelişimi, içsel dünyasıyla toplumsal yapı arasında bir denge kurmasına dönük eylemleri içerir (Levykh, 2008:94). Bu bağlamda 6-8 yaş döneminde, çocuk okuma-yazma öğrenirken bir yandan içsel dünyasını zenginleştirir, bir yandan da topluma dönük kültürel uyaranları algılamaya başlar. Bir bakıma kişilik gelişimi toplumsal gelişimle bağlantılı olarak ilerleme gösterir. Öte yandan kişilik gelişimi, çocuğun bilişsel, duyuşsal, toplumsal ve yaşama bakışını şekillendirirken düşünme, duyumsama, algılama ve bunları ifade etme yollarını da sürece katar (Soto, 2000).

Freud’un “Psikoseksüel Gelişim Kuramı”na göre 6-12 yaşları arasında “Gizil” dönemde bulunan çocuk, cinsiyetle ilgili konulardan hoşlanmaz ve kendini daha çok oyuna verir. Bu dönemdeki çocuklar sevgilerini aileden çok arkadaşlarına yöneltirler. İlkokul çağındaki çocuklar, cinsiyet rol kimliğine güçlü bir ilgi duymaya başlarlar. Öğretmenler, oyun gruplarının aynı cinsteki çocuklardan oluştuğunu gözlemleyebilirler. Bu dönem *ergenlik fırtınası* öncesindeki durgunluk olarak tanımlanmaktadır.

Erikson’un “Psikososyal Gelişim Kuramı”na göre “Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik” döneminde olan çocuğun, okula başlamasıyla sosyal dünyasında büyük bir genişleme meydana gelir. Freud’un da belirttiği gibi, arkadaşlar ve öğretmenin çocuk üzerindeki etkisi artarken ana-babanın etkisi giderek azalır. Çocukta işi planlama, işbirliği yapma, öğrenme ve işi başarma özel bir öneme sahiptir. Çocuğun kendisine ve yeteneklerine karşı olumlu bir tutum geliştirmesine yardım eder. Gelecekteki başarılarının temellerini oluşturan akademik özgüven gelişir. Öte durumda ise başarısızlıklar, çocuğun kendine karşı olumsuz tutum ve yetersizlik duygusu geliştirmesine neden olur ve gelecekteki öğrenmelerini engelleyebilir. Bu nedenlerle öğretmenler, her çocuğun ilgi ve gelişim düzeylerine göre sorumluluklar vererek başarılı olmasına olanak sağlamalıdır (Senemoğlu, 2005:74, 77).

Çocuk kitapları, okul türü öğrenme olanaklarının dışında, birebir etkileşim süreçleriyle, bireyselleştirilmiş doğal öğrenme ortamları hazırlar. Çocuklar, kitaplardaki çeşitli kahramanlarla, insanların farklı kişilik özelliklerine sahip olabileceğini sezinler; değişik kültürlerdeki yaşam koşullarını ve insan ilişkilerini tanır; kahramanlarla özdeşim kurarak insana özgü değerler edinir. Öte yandan çocuklara, kendi yeteneklerini, gizilgüçlerini tanıma, başkalarıyla karşılaştırma olanağı sunar; çocuklarda demokratik kişilik özelliklerinin geliştirilmesi için sezinletici bir uyaran olur (Sever, 2007:31). Başka bir söyleyişle, çocuk kitapları okulda verilen eğitim-öğretimin ötesinde yaşam durumlarını somutlayan bir yaklaşımla, çocuğun soyut düşünme becerisini devindirmesine olanak sağlar. Bu süreç çocuğun düşünen- duyarlı birey olmasına dönük çabaların bir sonucudur.

Bu dönemde çocuk bir yandan çevresinden ilgi beklerken bir yandan da bağımsız olma istemiyle doludur. Bu karmaşanın doğru yönlendirilmesinde çocuk kitapları etkin bir rol üstlenir. Okuma-yazma öğrenmesiyle özgürlüğünü ilan eden çocuk, ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda çeşitli konulardaki kitaplarla buluşturulmalıdır. Kitap okuma sürecinde, çocuğun etkin bir özne olması sağlanmalı ve bu zaman diliminde sevdikleriyle paylaşımlarının en üst düzeyde gerçekleştirilmesine dönük ortamlar hazırlanmalıdır. Kitap okuma öncesi, süreci ve sonrasında aile bireylerinden ya da sevdiği yakın çevresindeki yetişkinlerden biri tarafından, ilgi ve destek görmesi çocuğun okuma eylemine dönük olumlu yargılar geliştirmesine katkı sağlar.

1.4. 6-8 yaş dönemindeki çocukların *toplumsal gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımaktadır?

Okul çağı olarak da adlandırılan bu süreç, çocuğun bireysellikten toplumsallaşmaya, aileden okula doğru yönelimlerin başladığı bir dönemdir. Başka bir anlatımla, “çocuğun okula başlamasıyla okulöncesine oranla, daha çok sayıda arkadaşla ilişki kurduğu, bireysel oyunun yerini, grup oyununun aldığı görülür. Başka bir deyişle, çocuğun okul çağıyla birlikte grup çağına girdiği ve sosyal bilincin arttığı dikkati çeker” (Yavuzer, 2006:117).

Vygotsky, çocuğun gelişen ve çeşitlenen algısıyla sosyal ilişkilerinin arttığını ve toplumdaki yerini kavramaya başladığını belirtir. Eğitim, öğrenci ve öğretmenin sorumluluğunda yapılandırılan, karşılıklı işleyen bir süreç ve ortak bir girişimdir. Bu süreçte öğrenci öğretmenden, öğretmen öğrenciden ve öğrenciler birbirlerinden öğrenirler (Russell, 2009:36). Öğrenme süreci karşılıklı etkileşim ve iletişimle gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreçte, çocuğun okuma-yazma öğrenmesiyle birlikte algılama yetisi gelişmeye başlar. Toplumsal konuları çocuk gerçekliğiyle ele alan öykü, masal ve şiir kitapları, çocuğun toplum içinde bireysel farkındalık oluşturmaya olanak sağlar.

Bu dönemde çocuklar, işlem öncesi evrede olduğu gibi oyuna düşkünlüdürler. Çocuk oyunları bir bakıma toplumsal yaşamın benzetim yoluyla yeniden üretilmesi ve yorumlanmasının anlatımıdır. Bu bağlamda oyun, yaşamın kurallarını yarışarak, zorluklarla baş ederek öğrenme ve yeni durumları deneme olarak tanımlanabilir (Aydın, 2008:48). Öğrenme ve merak istemine yanıt veren oyun aracılığıyla, çocuk aynı zamanda toplumun bir üyesi olduğunun da bilincine varır. Okulöncesi dönemde oyun, eğlenmenin önemli bir parçasıyken ilkokula başlayan çocuk için oyun, kişilik ve toplumsal gelişimin ayrılmaz bir parçası olur.

Toplumsal gelişimde çocuğun dilini doğru kullanması, anlatma becerilerinin işlevsel olarak gelişmesine bağlıdır. 6-12 yaş dönemindeki

çocukların, dili kullanma ve düşüncelerini etkili biçimde aktarma yeteneği, onların akranları tarafından kabul edilmelerini kolaylaştırmaktadır. İletişim becerilerindeki aksaklıklar, çocuğu arkadaşsız bırakan bir neden olarak görülmektedir (Gander ve Gardiner, 2007: 401). Bu nedenle hem kişisel hem de toplumsal gelişimde dili doğru kullanma, kendini etkili ifade etme ve karşısındakini anlama bakımından da önemlidir.

Bu dönemde, okula başlayan çocuk için arkadaş çevresi, aileden daha önemli ve etkili olmaya başlar. Yakın yetişkinlerden onay almak isteyen çocuk, aynı zamanda arkadaşları arasında da kabul görmek ve ait olmak ister. Bu nedenle çocuklara, toplumdaki yerini kavramasına dönük öyküler ve masallar okunabilir; okunan bu anlatılar ev veya sınıf ortamında oyun etkinlikleri içinde canlandırılabilir. Aynı zamanda çocuklar için hazırlanmış tiyatro eserleri okunduktan sonra, çocukların farklı rollere girmeleri özendirilebilir. Böylece çocuğun kendisini başkasının yerine koyması, bir bakıma özdeşim kurmayı öğrenmesi sağlanır.

2. 6-8 Yaş Dönemindeki Çocuklara Okuma Yazma Becerisi Kazandırmak için Hangi Kitaplardan, Nasıl Yararlanılmalıdır?

Okuma-yazma becerisi kazandırma, çocuğa okulöncesi dönemde dilsel becerilere ilişkin temel becerilerin edindirilmesiyle yakından ilişkilidir. Anadili ediniminde çocuğun yakın çevresinin önemli bir işlevi vardır. Başka bir anlatımla, Sever (2007:18)'e göre, çocuk kitapları, dilin kullanım örneklerini somutlayan bir kaynak olma özelliği taşır. Nitelikli, görsel ve dilsel uyaranlarla buluşturulmuş çocuk, 6 yaşına geldiğinde, her yapıdaki, 5-10 sözcükten oluşan cümleyi başarıyla kurabilir; 8 yaşından başlayarak Türkçenin atasözü, deyim gibi sözvarlıklarını yazma ve konuşma eylemlerinde doğru kullanabilir, benzetmelerden yararlanabilir. Bu doğrultuda çocuğun nitelikli çocuk kitaplarıyla buluşturulması, onun okuma-yazma becerisini kazanma ve geliştirmesi bakımından önemlidir.

Bu dönemde, dilin zengin sözvarlığını örneklediren, öykü kurgusu içine sindirilmiş yazınsal kitaplardan yararlanılmalıdır. Aynı zamanda yine çocuk gerçekliğini önceleyen öğretici metinlerden de yararlanılabilir. Bu amaçla, okuma-yazma becerisi kazanan çocuğun, bilgi ve algı düzeyi gelişirken çocuk kitapları aracılığıyla düşünce üretme ve yaratıcılıkları da gelişmeye başlar. Bu nedenle çocukların okuma-yazma becerisi kazanması ve bu becerinin alışkanlığa dönüşmesi için dilsel metinleri görsel metinlerden baskın olmaya başlayan öykü, roman, masal, şiir, bilmece, tekerleme, düzeye uygun karikatür kitaplarından yararlanılabilir. Öte yandan çocuğun gelişim düzeyine uygun tiyatro oyunları ve yaşamöyküleri (biyografiler) de çocuklarla buluşturulmalıdır.

Bu dönemde ayrıca motor yeteneklerde, okulöncesi döneme oranla her iki cinstede gelişme gözlenir. İlkokul çocukları rahatlıkla koşar, tırmanır, paten kayma, iki tekerlekli bisiklete binme gibi beceriler bu dönemde kolaylıkla edinilir. (Senemoğlu, 2005). Bu nedenle aile ve öğretmenler, çocuğun yaş ve gelişim özelliklerine göre etkinlikler hazırlamalı, ilgi ve gereksinimleri doğrultusunda okuma ve yazma çalışmalarını düzenlemelidirler.

8-10 yaş: ÇOCUKLARA OKUMA ALIŞKANLIĞI KAZANDIRILMASI

1. 8-10 Yaş Dönemindeki Çocuklara Okuma Alışkanlığı Kazandırmak için Kitaplar Hangi Özellikleri Taşımalıdır?

Okuma-yazma becerisi edinmiş olan çocuğun, okumaya yönelmesi bu dönemde somut bir eyleme dönüşür. Çocuk artık kitapla tek başına iletişim kurmanın sorumluluğunu taşımaktadır. Okuma kültürü edinmenin bireysel ve somut paydada ilk adımı olan okuma alışkanlığı kazanma evresi, okuma ediminin düzenli ve sürekli uygulamalarla yaşama geçirilmesine bağlıdır. Bu doğrultuda, aile ve öğretmenlere olduğu kadar çocuğa da bireysel görevler düşmektedir. Çocuğun çevresindeki yetişkinlerden her türlü desteği aldıktan sonra okuma sürecinin temel öznesi konumuna geçmesi beklenir. Öte taraftan okuma eyleminin bir alışkanlığa, dizgeler bütünlüğüne dönüşmesi, toplumsal düzleme taşınmasına doğrudan bağlıdır. Toplumda okuma eylemi bir sisteme dayandırıldığında ise okuma eylemi toplumsal paydadan bireysel paydaya haklı bir geçiş yapar. İşte bu sistemli döngüde, okuma kültürünün temeli yapılandırılmış olur.

İnsanı Anlamak ve Eğitime İlişkin Bazı Düşünceler adlı makalelerinde John Locke, eğitime felsefi açıdan yaklaşmaktadır. Çocuğun, deneyimleri dış dünyadan edindiğini belirtir. Özellikle resimlerin, oyuncakların ve kitapların çocuğun algı dünyasını devindiren uyaranlar olduğunu vurgular (Lerer, 2008:104). Başka bir söyleyişle, çocuğun kitapla olan etkileşiminde toplumsal çevrenin belirleyici bir etkisi vardır.

Okuma süreci, Türkçenin anlatım özelliklerini yansıtan nitelikli metinlerle desteklendiğinde, çocuklar 10 yaşından başlayarak temel ve yan cümlelerle birlikte girişik yargılar oluşturabilirler. Bunun için ailelerin ve eğitimcilerin en temel sorumluluğu, çocukları dil ustalarının, değişik türlerdeki özgün yapıtlarıyla buluşturmak olmalıdır. Çocukların, nitelikli çocuk kitaplarıyla girecekleri etkileşimin, anlama ve anlatma becerilerini gittikçe yetkinleştireceği, bunun da okul başarısını olumlu yönde etkileyeceği bilinmelidir (Sever, 2007:18). Bu bağlamda bu dönemdeki çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için düzeye uygun roman, öykü, masal ve şiir kitapları, tekerlemeler, bilmece ve sayımacalar, ilginç karikatürler, tiyatro

eserleri, özyaşamöyküsü (otobiyografi) ve anı kitapları, yazınsal kurguyla oluşturulmuş tarih kitapları, gezi gözlem yazıları bu dönem çocukları için uygun uyaranlardır.

1.1. 8-10 yaş dönemindeki çocukların *dil gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır?

Bu döneme okuma-yazma becerisi edinmiş olarak giren çocuk için okuma eyleminin düzenli ve sürekli uygulamalarla alışkanlığa dönüşmesi olasıdır. Okulda özellikle Türkçe derslerinde okuma saatleri yapılmalı, evde bu sürecin sürdürülmesi için çeşitli etkinlik izlenceleri hazırlanmalıdır. Bu noktada, aile ve öğrencileri yönlendirmek adına öğretmenlere görevler düşmektedir.

Bu süreçte çocuk, dilin anlatım olanaklarından bilinçli şekilde yararlanmaya başlar. Nitelikli çocuk kitaplarıyla iletişimi artan çocuk dile ilişkin birçok örnekle karşılaşma olanağı bulur. Böylelikle öğrendiklerini içselleştirmeye ve bunları çevresiyle paylaşmaya dönük eğilimlerde bulunur. Başka bir söyleyişle, bu dönemde çocuk, duygu ve düşüncelerini 5-10 sözcükten oluşan tümcelerle dile getirmeye başlar. Anlatımlarında Türkçenin sözvarlığını rahatlıkla kullanır. Bununla birlikte benzetmelerden yararlanabilir, konuşma ve yazmalarını deyimlerle zenginleştirebilir. Bu evrede, çocukların dili doğru kullanarak kendilerini etkili biçimde anlatmaları ile akranları tarafından kabul edilmeleri arasında ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Sever, 2010:44). Bu bağlamda çocuğun öğrendikleriyle bunları çevresine iletmeleri arasında doğrudan bir bağ vardır. Özellikle bu yaşlarda çocuğun iletişim gücünün gelişmesinde ve kendine olan güvenin sağlanmasında çevresiyle kurduğu iletişim önem kazanmaktadır. Chomsky ve alan uzmanları, çocuğun doğuştan dilin temel kurallarına sahip olduğunu ve bunu çevresindeki insanlarla iletişime geçerek daha da geliştirdiğini vurgular (Smith vd., 2005:372).

İlkokulda üzerinde durulması gereken en önemli nokta, öğrencilerin dil gelişimi bakımından özelliklerini ve kavrayış güçlerini dikkate almaktır. Bu nedenle ilkokulun ilk sınıflarında dilin ana kuralları sezdirilmeli (Küçükkaragöz, 2012:112), öte yandan bu kuralların uygulanmasına dönük etkinlikler metinler yardımıyla yapılmalıdır.

Okuduğunu anlama, okurun metni yeniden yapılandırması olarak tanımlanabilir. Bu tanıma göre okur, metinden gelen yeni bilgiyi, bilişinde var olan eski bilgiyle bütünleştirerek metni anlamaya, yani anlamı yapılandırmaya çalışır. Etkileşimli okuma süreci ise okuduğunu anlamanın iki düzlemde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. İlk düzlem, okurun okunan metne ilişkin ön bilgisi; ikinci düzlemse okunan metnin içeriğidir. Buna göre, etkileşimli

okuma, önceden edinilen bilgi ile okunan metnin içeriğinin etkileşimi işlemi olarak tanımlanabilir (Çakır ve Alıcı, 2012:22). Bu süreçte çocuğun, etkili okuma düzlemine erişmesi okuma edimini yaşamının ayrılmaz bir parçası, temel bir gereksinmesi olarak benimsemesine de bağlıdır. Bu çerçevede, bu dönemde yazılı dilin baskın olduğu öykü, roman, şiir kitapları; bilmece kitapları, yaşa ve gereksinmelere uygun, dikkat çeken karikatürler, tiyatro eserleri çocuğun dilsel becerilerinin gelişmesine yardımcı olur.

1.2. 8-10 yaş dönemindeki çocukların *bilişsel gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır?

İlkokul yıllarında çocuklar, bilişsel gelişim ve yeterli bakımından çok hızlı değişme gösterirler. İlkokul dönemindeki çocukların düşünmesi, okul öncesi çocukların düşünmesinden çok farklıdır. Bu dönemde tersine çevirebilme kavramını kazandıklarından korunum ilkesini kavrarlar. Nesnelere fiziksel yapılarında ya da ortamdaki konumlarında değişmelerle, miktar, hacim, sayı vb. özelliklerinde değişme olmayacağını anlarlar. Algılanan görüntüye göre değil, gerçeği anlayarak tepkide bulunurlar (Senemoğlu, 2005:47). Bu dönemde somut işlemler döneminde olan çocuk, süreçle birlikte soyut düşünmenin kapılarını aralamaya başlar.

Bilişsel gelişimin dil gelişimiyle doğrudan ilişkili olduğu bilinmektedir. Öte yandan çocukların dil becerilerinin gelişiminde dilin öğretilmesi kadar yaş, cinsiyet ve gelişim özellikleri üzerinde de durulur (Farrant vd., 2012). 2011 yılında, 5-16 yaşları arasında 788 katılımcı ile yapılan “Gender Differences in Cognitive Development” adlı çalışmada, bilişsel gelişimde cinsiyet farklılığına bağlı olarak anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Cinsiyete bağlı olarak çok anlamlı bir fark bulunmamasına karşın şu noktalara dikkat çekilmiştir: Dilsel kavrama ve anlatma testleri, konumsal beceriler ve bazı duyu-algısal testler arasında kız ve erkek arasında en düşük düzeyde fark gözlenmiştir (Ardila vd., 2011). Bu bağlamda somut düşünceden soyut düşünme evresine geçişin bu dönemlerde gerçekleştiği söylenebilir.

Vygotsky'nin gelişim kuramı, çocuğun sosyal dünyası ile bilişsel gelişimi arasında bir etkileşim olduğunu ileri sürmektedir. Vygotsky, çocuğun içinde geliştiği kültüre ve özellikle bir dili öğrenmenin çocuğun zihinsel gelişim üzerindeki etkisine büyük önem vermektedir (Üstün vd., 2004). Başka bir söyleyişle, bilişsel gelişim toplumsal gelişimle de ilişkilidir. İçinde bulunulan toplumun kültürü ve diğer bütün gelişim süreçleri bireyin gelişmesinde etkili rol üstlenirler. Vygotsky'e göre tüm kişisel psikolojik süreçler, insanlar arasında, çoğu zaman çocuk ve yetişkinler arasında paylaşılan sosyal süreçlerle başlar. Bunun en açık örneği “dil”dir. Sosyal etkileşimler bireyin gelişimini belirleyen uyaranlardır. Öte taraftan Vygotsky,

çocuğun bilişsel gelişimini etkilemede yetişkin rolünün çok önemli olduğunu vurgular. Ona göre, çocuklar, yetişkinlerle ya da diğer çocuklarla işbirliği içinde çalıştıklarında bilişsel gelişimleri beslenir. Bilişsel gelişim, başkaları tarafından düzenlenen davranışlardan, bireyin kendi kendine düzenlediği davranışlara doğru bir yönelim gösterir. Ailelerin ve öğretmenlerin asıl sorumluluğu, dışsal denetimi azaltarak çocuğun içsel denetimini sağlamak ve kendi kendini düzenlemesini desteklemektir (Senemoğlu, 2005:56).

Bu dönemde bilişsel becerileri gelişen çocuk için okuma eylemi, çocuğun gereksinimleri arasına girdiğinde, bu eylemin düzenli ve sürekli bir uygulamaya dönüşmesi beklenir. Bu çerçevede okuması yetkinleşen çocuğun, okuma süreçleri de bilinçlenmeye başlar. Öğrencilerin okuduğunu kavrama stratejileri ile ilgili bilişsel farkındalık düzeyleri, okuma öncesi *planlama*, okuma sırası *düzenleme* ve okuma sonrası *değerlendirme* süreçlerine bağlıdır. Öte yandan bu süreçte değerlendirme basamağında okuduğunu analiz etme, eleştirme ve sonuçta değerlendirme okurun yeterli donanıma sahip olmasıyla da ilişkilidir (Karatay, 2010). Başka bir söyleyişle, çocuk bu dönemde okuma alışkanlığı edinerek okuduğunu kavrama stratejilerini de doğru yapılandırmaya başlar. Okuma alışkanlığının edinilmesiyle birlikte düşünce yapısı da gelişme gösterir. Bu süreçlerin nitelikli yapılandırılması çocuğun bir sonraki evre olan eleştirel okuma becerisini kazanmasına dönük sağlam bir temel oluşturur. En genel belirlemeyle, sözü geçen bilişsel gelişim özellikleri çerçevesinde bu dönemde öykü, roman, şiir kitapları; tarihi ve kültürel kitaplar; yazınsal kitaplar kadar bilişsel gelişimi destekleyen öğretici kitaplardan da yararlanılmalıdır.

1.3. 8-10 yaş dönemindeki çocukların *kişilik gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımalıdır?

Kişiliğin tanımlanması için kişilik kavramını oluşturan öğelerin iyi yapılandırılması gerekir. Temel olarak bireysel farklılıklar kişiliğin belirlenmesinde önemli bir etkidir. Aristotle, kişiliğin oluşması ve gelişmesinde kişinin kendisiyle ve çevresiyle doğru iletişim kurmasının önemli olduğuna vurgu yapar (Hall, 2000). Çocuğun gelişim sürecinde çevresindeki kişilerle, okuduğu bir kitaptaki ya da izlediği bir filmdeki kahramanla özdeşim kurduğu bilinmektedir. Bu bağlamda kitaplardaki kahramanların kurgu içindeki kişilik gelişimlerinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Başka bir söyleyişle, metindeki kurgu yaşam ve çocuk gerçekliği çerçevesinde oluşturulmalıdır.

Bu dönemde daha önce belirtildiği gibi Erikson’un Psikososyal Gelişim Dönemlerinden, “Başarılı Olmaya Karşı Yetersizlik” döneminde olan çocukta, Can (2012:135)’ göre, kendi gücüne güvenmek, kendisiyle ilgili

yeterlik duyguları geliştirebilmek ya da yetenekli olmadığına inanarak, yetersizlik duyguları geliştirmek gibi kişilik özellikleri görülebilir. Bu noktada aile ve öğretmenler, çocukların yetenekleri çerçevesinde başarılı olabileceği öğrenme durumları düzenlemeli, başarılarını desteklemeli; gerektiğinde başkalarıyla kıyaslamadan geçmiş başarısı ile şimdiki başarısını karşılaştırarak gelişim sürecini çocukla gözlemlemelidirler.

Bu yaşlarda çocuklar, bir gruba ait olmak ister; öte taraftan kendi yeteneklerinin farkına varılmasını ve ona önem verilmesini bekler. Bu doğrultuda çevresinin özellikle arkadaşlarının kendisiyle ilgili yorumları ve beğenileri önem kazanır. Olası tehlikelerden daha az korkarken, uzak ya da var olmayan tehlikelerden (hayalet, cadı gibi...) daha çok korkmaya başlarlar (Sever, 2010:62). Bu bağlamda bu dönemdeki çocuklara toplumsal bir grubun üyesi olduğuna ilişkin ipuçları sunan kitaplar önerilebilir. Bu kitaplarda bir yandan bireysel sorumluluğa vurgu yapılırken bir yandan da grup içinde paylaşma, işbirliği gibi toplumsal sorumluluklara da gönderme yapılmalıdır.

1.4. 8-10 yaş dönemindeki çocukların *toplumsal gelişimine* katkı sağlayacak kitaplar hangi özellikleri taşımaktadır?

Bu dönemdeki çocuklar, temel ve soyut kavramları anlamlandırmaya başlarlar. Toplumsal baskılara karşı duyarlıdır. Bu yaşlarda aile içi olumsuzluklar da çocuğun kişiliğini etkiler (Yalçın ve Aytaş, 2005:40). Bu noktada, ailenin duyarlı ve bilinçli yaklaşımları önemlidir. Başka bir belirlemeyle, bu dönemde ergenliğe giren ya da girmek üzere olan çocuklara aile ve yetişkinlerin bilinçli yaklaşımları gerekmektedir. Her bakımdan yenilikleri yaşayan çocuğun ailede de baskı altında olmasının, onun gelişimini olumsuz etkileyeceği göz önünde tutulmalıdır.

İlk çocuklukta olduğu gibi, orta çocuklukta da sosyalleşmenin etkileri önce aile içinde gözlenir. Anne babanın çocukla onaylayan bir ilişkiye sahip olması, çocuğun sorumlu ve kendini denetleyebilir bir kişilik geliştirmesine yardım etmektedir. Bunun tersine, anne-baba ile çocuk arasındaki onaylanmayan bir ilişki, çocuğun saldırgan davranışlar göstermesine, güvensiz, utangaç kişilik özellikleri geliştirmesine neden olmaktadır. Erikson, çocuğun ilk yaşlarda kazandığı temel güven duygusuyla okuldaki başarısı arasında bir ilişki olduğunu belirtir. Temel güven duygusunu kazanan çocuklar okulun kendisine sunmuş olduğu yeni öğrenme aşamalarını korkmadan karşılayabilir ve başarılı olurlar. Bu okul döneminde çocuğun sosyal ilişkilerinde bir süreklilik ve tutarlılık görülür (Özdemir vd., 2012). Bu bağlamda çocuğun kişiliğinin oluşması ve gelişmesinde aile ve öğretmenlerin yaklaşımları önemlidir.

Çocuklar bu dönemde yeni arkadaşlıklar kurarken bir yandan da akranları tarafından kabul görmek isterler. Kurulan bu arkadaşlıklar sayesinde, yaşama

ve insana dönük yeni deneyimler kazanır. Bu süreçte de kendisinin ve çevresinin duygu ve düşüncelerini daha iyi anlamaya başlar. Çocuklarda eşitlik duygusunun gelişimi de gözlenir ve yargıları 6-8 yaş grubuna göre esneklik gösterir (Sever, 2010:70). Başka bir söyleyişle, çocuğun kendisini ve çevresini tanımasına katkı sağlayacak kitaplarla buluşmasına özen gösterilmelidir. Bu yıllarda çocuklar yeni yaşam deneyimleri edinmek istedikleri gibi yaşatlarının başlarından geçen olayları da anlatan metinlere de ilgi duyarlar. Bu bağlamda bu dönemde çeşitli konuları içeren öykü, roman ve şiir kitapları çocuğun toplumsal gelişimine katkı sağlar.

2. 8-10 Yaş Dönemindeki Çocuklara Okuma Alışkanlığı Kazandırmak için Hangi Kitaplardan, Nasıl Yararlanılmalıdır?

Bu dönemde okuma ediminin alışkanlığa dönüşmesi, nitelikli kitaplarla çocuğun buluşması kadar etkili uygulamaların da yaşama geçirilmesine bağlıdır. Kitap sevgisi oluşmuş çocuğun, okuma-yazma becerisini de kazanması onu okuma ediminde birey kılmaya yönelik adımlardır. Bu aşamada artık çocuk ona seçilen kitapları okuyan, edilgen bir varlık olmaktan çıkıp kendi seçtiği kitapları okuma isteğiyle dolu, etkin bir birey olma sürecine girer. Bu noktada aile ve öğretmenler, belirli aralıklarla çocuğun ilgisini de göz önünde tutarak, çocuk edebiyatı ürünleriyle buluşmasına olanak sağlayan ortamlar hazırlamalıdır.

Bu dönemde ayrıca bedensel büyüme ve gelişim de olgunlaşmaya başlar. İlkokulun ilk yıllarında büyümede gittikçe artan bir yavaşlama olmasına karşın on yaşlarına doğru beden biyokimyasındaki farklılaşmalara bağlı olarak özellikle kız çocuklarında ani bir boy artışı yanında, ikincil cinsiyet özelliklerinin de belirmeye başladığı görülür. Erkek çocukları dokuz on yaşlarına kadar kızlardan biraz daha uzun ve daha iri bir bedene sahip olmalarına karşın ilkokulun son yıllarında kızlardan daha ufak bir görünümde olurlar. Ancak kızlardan daha hareketlidirler ve bedensel güce dayanan etkinlikleri daha fazla yeğlerler (Bilgin, 2012:67). Bu bağlamda çocukların ilgi ve gereksinmeleriyle birlikte kitapların biçim, içerik ve eğitsel özellikleri de kız ve erkek çocukların bedensel gelişimleri göz önünde tutularak seçilmelidir. Öte yandan, okuma alışkanlığının çocuğun yaşamında yer bulması okuma-yazma becerilerinin de etkili olarak kullanılmasına önemli ölçüde bağlıdır. Etkili okuma eylemi, çocuğu duygu ve düşüncelerini iletmeye ve çevresiyle paylaşmaya yönlendirmeye başlar. Bu istemi doğru bir şekilde yanıtlamak çocuğun okuduğunu etkili olarak hem sözel hem de yazılı biçimde anlatmasına olanak yaratır. Bu nedenle okuldaki yazı derslerine de gereken önemi vermek gerekir. Okul yaşamının ilk iki-üç yılında, çocuklara yumuşak ve büyük bir kurşun kalemle, büyük puntolarla yazı yazdırılmalıdır. Üçüncü

sınıfta harflerin boyu biraz küçültülebilir, ancak hiçbir koşulda bir yetişkinin kullandığı punto ölçütlerine göre düzenlenmesi beklenmemelidir (Bilgin, 2012:68). Amaç, çocuğun baskı altında olmadan, daha hızlı ve okunaklı yazmasını sağlamaktır.

Bu dönemde, dilin anlatım olanaklarını ve sözvarlıklarını içeren yazınsal ve öğretici kitaplardan yararlanılmalıdır. Soyut düşünmenin zeminin oluşturulduğu bu dönemde çocuk kitaplarıyla düş ve düşünce gücünün de gelişimi sağlanır. Bu nedenle okuma ediminin alışkanlığa dönüşmesi için dilsel metinlerin ağırlıkta olduğu öykü, masal, şiir, bilmece, düzeye uygun karikatür kitaplarından yararlanılabilir. Öte yandan çocuk gerçekliğiyle oluşturulmuş çocuğa göre olan tiyatro oyunları, tarih kitapları ve yaşamöyküleri (biyografiler) de yine çocuklarla buluşturulmalıdır. Genel bir anlatımla, bu dönemde çocuğun okuma alışkanlığı kazanması için sürekli ve düzenli uygulamaların yaşama geçirilmesi gerekir. Öte yandan aile bireyleri ve öğretmenler çocuğun okumayı, yaşamında temel bir gereksinim olarak algılayıp alışkanlığa dönüştürmesi için bu konuda bilinçlenmelidir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Bu çalışmanın amacı, okuma kültürü edinme sürecini kuramsal olarak belirlemek; bu süreçte ilkökul dönemini (6-10 yaş) çocukların yaş, gelişim özellikleri ve çocuk edebiyatı paydasında ortaya koymaktır. Okuma kültürü, Türkiye’de, alanyazında son yıllarda kullanılmaya başlanan bir kavramdır. Bu bağlamda bu kavramın tanımının belirlenmesi, kuramsal olarak çerçevesinin çizilmesi, bireylere okuma kültürü edindirme sürecinin ilk ve temel basamağıdır. “Okuma Kültürü Edindirme Basamakları”na göre okuma kültürü edinme, dizgeli ve sistemli bir yapılanmadır. Her dönem kendi içinde önemli ve kritik evrelerden oluşur.

Okuma Kültürü Edindirme İzlenesi, okulöncesi, ilkökul ve ortaokul dönemi olmak üzere üç paydadana oluşmaktadır. Bu çalışmada bu sürecin ikinci basamağı olan ilkökul dönemi ele alınmıştır. Bu dönem, çocuğun gelişim özelliklerinin belirginleştiği, dilsel okumayla birlikte okuma alışkanlığının kazandırılması gibi önemli bir süreci işleten, okuma kültürü edinmenin “gelişme” dönemidir. Okuma kültürünün oluşması ve gelişmesi, okumanın çocuğun doğduğu andan başlayarak bireysel bir gereksinim ve yaşam biçimi olarak algılanması gerektiğiyle doğrudan ilişkilidir. Okuma kültürü edinme sürecinde, ilkökul döneminin (6-10 yaş), okuma yazma becerisinin ve okuma alışkanlığının edinildiği önemli ve belirleyici dönemlerden biri olduğu ortaya konulmuştur.

4.2. Öneriler

Okuma kültürü, çocuğun doğduğu andan başlayarak ergenliğe uzanan süreçte birbiri üzerine yapılanan bireyin yaşamını etkileyen önemli bir süreçtir. Bu bağlamda, anne-baba ve öğretmenler; çocukların yaş ve gelişim dönemlerinin hazırbulunuşluklarını, ilgilerini ve gereksinimlerini bilmeleri, çocuk edebiyatıyla ve sanatın diğer dallarıyla onların kültürel altyapılarını oluşturmaları yaşamsal önem taşımaktadır. Bu çalışmada ele alınan ilkököl dönemi çerçevesinde 6-10 yaş, göz önünde bulundurulması ve uygulanması gerekenler ışığında düzenlenerek eğitim sisteminde yer almalıdır.

Bu doğrultuda ülke genelinde bir devlet politikası olarak, eğitim-öğretim sisteminin yeniden yapılandırılması gerektiği öngörülmektedir. Gelişmiş birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de okumayı geliştirmeye yönelik kurum ve kuruluşların niceliği ve niteliği arttıkça, okuma kültürünün de gelişeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda “Okuma Kültürü”nün anlaşılması, bireysel ve toplumsal paydayı etkileyen, yaşamsal bir süreçtir. En özlü belirlemeyle, okuma kültürü edindirme, devlet politikası ekseninde ele alınıp, uzmanlar, çocuklar ve aileler paydasında oluşturulacak uygulamalar çerçevesinde uzun bir süreçte yapılandırılması gereken bir sistemler bütünüdür.

KAYNAKLAR

- Ardila, A. vd. (2011). Gender Differences in Cognitive Development. *Developmental Psychology*. 47 (4), 984–990.
- Aydın, A. (2008). *Eğitim Psikolojisi/ Gelişim-Öğrenme-Öğretim*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Bilgin, M. (2012). “Bedensel ve Devinsel Gelişim”. *Eğitim Psikolojisi*. B. YEŞİLYAPRAK. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Can, G.(2012). “Kişilik Gelişimi”. *Eğitim Psikolojisi*. B. YEŞİLYAPRAK. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çakır, Ö. ve Alıcı, D. (2012). İlköğretim Düzeyinde Okuma Stratejisinin Kazandırılması: Öğrencilerin Okuma Stratejilerinin Saptanması, Materyal Geliştirme, Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları. (Haz. Mustafa Aksan, Yeşim Aksan). *Türkçe Öğretiminde Güncel Çalışmalar Dergisi*. Mersin; Ankara: Mersin Üniversitesi; TÜBİTAK, 33.
- Farrant,B.M.vd. (2012). Language, Cognitive Flexibility, and Explicit False Belief Understanding: Longitudinal Analysis in Typical Development and Specific Language Impairment. *Child Development*. University of Western Australia. 83 (1), 223–235.
- Gander, M. J. ve Gardiner, H. W. (2007). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Yay. Haz. B. ONUR). Ankara: İmge Kitabevi.
- Hall, S. (2000). *Using Picture Storybooks to Teach Character Education*. Arizona: OryxPress.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Karatay, H. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Okuduğunu Kavrama ile İlgili Bilişsel Farkındalıkları. *TÜBAR-XXVII- Bahar*, 457-475.
- Keklik, İ. (2011). "Bilişsel Gelişim". *Eğitim Psikolojisi*. İ. YILDIRIM. (Ed.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kiefer, Z. B. (2010). *Charlotte Huck's Children's Literature*. New York: Mc Graw Hill Publishing.
- Küçükkaragöz, H. (2012). "Bilişsel Gelişim ve Dil Gelişimi". *Eğitim Psikolojisi*. B. YEŞİLYAPRAK. (Ed.). Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Lerer, S. (2008). *Children's Literature- A Reader's History From Aesopto Harry Potter*. London and Chicago: The University of Chicago Press.
- Levykh, M. G. (2008). Personality, Emotions, And Behavioural Mastery in The Thought Of Lev Vygotsky. Unpublisheddoctoralthesis. Simon Fraser University Faculty of Education, Canada.
- Özdemir, O. vd. (2012). Kişilik Gelişimi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. CurrentApproaches in Psychiatry*. 4 (4), 566-589.
- Russell, D. L. (2009). *Literature for Children*. London: Pearson Education Publishing.
- Senemoğlu, N. (2005). *Kuramdan Uygulamaya Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sever, S. (1995). Çocuk Kitaplarında Bulunması Gereken Yapısal ve Eğitsel Özellikler. *ABECE Eğitim, Ekin ve Sanat Dergisi*. Ankara. (107), 14-15
- Sever, S. (2007). "Okuma Kültürü Edinme Sürecinde Türkçe Öğretiminin Sorumluluğu". *Okuma Kültürü ve Okullarda Uygulama Sorunları Toplantısı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Sever, S. vd. (2007). *İlköğretimde Çocuk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 1764.
- Sever, S. (2010). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Tudem Yayıncılık.
- Sever, S. vd. (2011). "Türkçe Öğretiminin Amaçları ve Sorunları". *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*. B. Düzçay (Ed.). İzmir: Tudem Yayıncılık.
- Smith, P. K. vd. (2005). *UnderstandingChildren's Development*.Oxford: Blackwell Publishing.
- Soto,C.J.(2000). *The development of basic personality trait structure from childhood to adulthood*. Unpublished DoctoralThesis, Harvard University, United States.
- Üstün, E. vd. (2004). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Çocukların Bilişsel Gelişimlerinin Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (26), 205-210.
- Yalçın, A. ve Aytaş, G. (2005). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yavuzer, H. (2006). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, B. (2009). Çocuklarda Okuma Kültürünü Geliştirmede Ebeveyn ve Öğretmenin Rolü. *Çocuk ve Okuma Kültürü Sempozyumu*. Ankara: Eğitim Sen Yayını, 133-140.